

УДК 336

Калініченко Л.Л.

доктор економічних наук, доцент
Української державної академії залізничного транспорту**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМПЛАЄНСУ У ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКАХ**

У статті розкрито сутність термінів «комплаєнс» в банку, комплаєнс-системи, визначено елементи комплаєнс-системи, обґрунтована необхідність розробки та впровадження комплаєнс-політики в українських банках.

Ключові слова: комплаєнс, комплаєнс-контроль, комплаєнс-політика, комплаєнс-система, комплаєнс-ризик.

Калиниченко Л.Л. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КОМПЛАЕНСА В ОТЕЧЕСТВЕННЫХ БАНКАХ

В статье раскрыта сущность терминов «комплаєнс» в банке, комплаєнс-системы, определены элементы комплаєнс-системы, обоснована необходимость разработки и внедрения комплаєнс-политики в украинских банках.

Ключевые слова: комплаєнс, комплаєнс-контроль, комплаєнс-политика, комплаєнс-система, комплаєнс-риск.

Kalinichenko L.L. THEORETICAL ASPECTS OF FUNCTIONING COMPLAINS IN UKRAINIAN BANKS

In the article the essence of the terms of compliance with the Bank, the compliance of the system elements of a compliance system, the necessity of development and implementation of the compliance policy in Ukrainian banks.

Keywords: compliance, compliance control, compliance policies, compliance system, the compliance risk.

Постановка проблеми. Сталий та безкризовий розвиток банківського сектора має першорядне значення для забезпечення фінансової стабільності як на мікро-, так і на макроекономічному рівнях. В умовах інтеграції України у світову економіку дуже гостро стоїть питання якості і надійності кредитної установи, що надає свої послуги на фінансовому ринку. Будь-якому банку, що має намір вести законний і цивілізований бізнес, надзвичайно важливо дотримання всіх діючих норм та правил регулювання банківської діяльності, відповідність усіх нормативно-методичних і навіть стратегічних (програмних) документів банку цими правилами. Банк, що високо цінує свою репутацію надійної та прозорої фінансової установи, повинен працювати у відповідності з кращими міжнародними стандартами і створювати корпоративну культуру нетерпимості до корупції, завжди прагнути дотримуватися як духу, так і букви закону. Адже довіра клієнтів, інвесторів, компаньйонів ґрунтується на впевненості в тому, що всі послуги надаються з дотриманням основ професійної етики і виконуються згідно з найвищими стандартами якості. І саме тому комплаєнс, що розуміється як відповідність діяльності банку законодавству, стандартам та етичних норм ведення бізнесу, є сьогодні важливим фактором зміцнення довіри до фінансових інститутів, показником їх правової зрілості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд теоретичних і практичних основ комплаєнсу свідчить про недостатню обізнаність з цього питання вітчизняного фінансового сектора. Проблема впровадження комплаєнсу у вітчизняній фінансово-кредитній сфері цікавляться такі науковці: Г. Бортников аналізує систему управління ризиком комплаєнс в рамках загальної інтегрованої системи управління ризиками [1]; А. Гаврікова розкриває основи використання системи комплаєнс-контролю в межах механізму формування і реалізації інноваційної кредитної політики банку [2]; О. Данілін, Е. Пустовалова визначають підходи до виявлення областей комплаєнса і методологію побудови функції комплаєнс [3]; Н. Деева досліджує діалектику взаємозв'язку комплаєнс, внутрішнього контролю, внутрішнього аудиту, ризик-менеджменту [4]; Л. Правдива розкриває шляхи вдосконалення комплаєнс-функції у практичній діяльності українських банків [5].

Метою статті є розкрити сутність термінів «комплаєнс» в банку, комплаєнс-системи, визначити елементи комплаєнс-системи, обґрунтувати необхідність розробки та впровадження комплаєнс-політики в українських банках.

Виклад основного матеріалу. Термін «комплаєнс» (англ. compliance – згода, відповідність, походить від дієслова to comply – відповідати) означає систему захисту бізнесу і його акціонерів від зовнішньої корупції, зловживань та неефективного управління організацією з боку її топ-менеджерів, а також здатність діяти у відповідності з інструкціями, правилами і спеціальними вимогами.

Комплаєнс у банку є однією з функцій органів управління щодо забезпечення дотримання нормативно-правових актів, стандартів, установчих і внутрішніх документів банку; виключення залучення кредитної організації та участі її службовців у здійсненні протиправної діяльності, у тому числі легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму. Роль комплаєнсу в банківській справі зводиться до виконання функцій контролю дотримання законодавчо-нормативних актів, дотримання етичних принципів, підтримання ділової репутації, захисту фінансової безпеки (рис. 1).

Підрозділи, що реалізують в банку функцію перевірки на дотримання банком всіх діючих норм та правил регулювання банківської діяльності та відповідність усіх нормативно-методичних та стратегічних документів банку цим правилам називають «Комплаєнс-контроль» або «комплаєнс контролери». Головним завданням комплаєнс-контролю є забезпечення створення системи внутрішнього контролю, яка адекватно вимірює і управляє ризиками, з якими стикається банк і насамперед комплаєнс-ризиком. Згідно документу Базельського комітету з банківського нагляду «Комплаєнс і функція комплаєнс в банках» під комплаєнс-ризиком розуміють ризик застосування юридичних санкцій, застосування санкцій регулюючих органів, істотного фінансового збитку, втрати репутації банком в результаті недотримання ним законів, інструкцій, правил, стандартів саморегулювальних організацій або кодексів поведінки, які стосуються банківської діяльності. Ризик комплаєнс іноді трактується як ризик чесності, або порядності, оскільки репутація банку тісно пов'язана

з дотриманням ним принципів порядності і справедливості у своїй діяльності. Даний ризик може призвести банк до погіршення репутації, втрати довіри з боку регулюючих органів, інвесторів, партнерів, акціонерів, клієнтів. Видами комплаєнс ризику є продуктовий ризик, регулятивний ризик, репутаційний ризик (рис. 2).

Ризик продуктивний є індивідуальним для кожного банку. Виділяють 4 різновиди продуктового ризику:

- значимість продукту порівняно з продуктами, які пропонуються іншими банками. Виражається в частці в активах, пасивах, позабалансових статтях, розміром або кількістю продажів;

- стабільність продукту, його новизна і динамічність;

- управління продуктом – розробка нових продуктів та комплексних пропозицій з метою збільшення прибутковості;

- розмір банку – як правило, великий банк має справу з великою кількістю клієнтів і пропонує більший вибір продуктів на ринку.

Регулятивний ризик – ризик недотримання вимог регулятора, означає загрозу втрат через невиконання у повсякденній роботі юридичних норм, стандартів, встановлених регулятором, а також внутрішніх правил. Фактори, які визначають цей ризик, включають фінансові втрати як для клієнтів, так і фінансовий збиток для банку [1].

Репутаційний ризик (ризик втрати ділової репутації) – це ризик виникнення в кредитній організації збитків внаслідок несприятливого сприйняття іміджу банку клієнтами, контрагентами, акціонерами, діловими партнерами, регулюючими органами та інше.

До факторів, які можуть вплинути на рівень репутаційного ризику для банку, відносять:

- недотримання звичаїв ділового обороту, порушення принципів професійної етики, порушення зобов'язань за договором перед контрагентами, клієнтами тощо;

- відсутність належного досвіду і навичок в оперативній та ефективній протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансуванню тероризму, а також іншої діяльності, яка відповідно до законодавства країни здійснюється протиправно контрагентами, клієнтами або персоналом банку;

- нездатність ефективно управляти різними видами ризиків, які притаманне кредитної організації і можуть завдати шкоди її діловій репутації;

- недотримання принципу «знай свого службовця», що говорить про недоліки у кадровій політиці;

- виникнення конфлікту інтересів у банку такими зацікавленими сторонами, як засновники, контрагенти, клієнти та ін;

- появи в засобах масової інформації негативної інформації про діяльність кредитної організації, її топ-менеджменту та інших службовців, а також дочірніх організаціях.

Управління ризиком комплаєнс найбільш ефективно, коли культура банку включає високі стандарти дотримання етики поведінки на всіх рівнях організації. Рада і правління повинні заохочувати розвиток корпоративної культури в єдності слів та справ щодо вимоги до дотримання правил усіма працівниками, включаючи правління, у веденні бізнесу. Служба комплаєнс в банку повинна підтримувати ке-

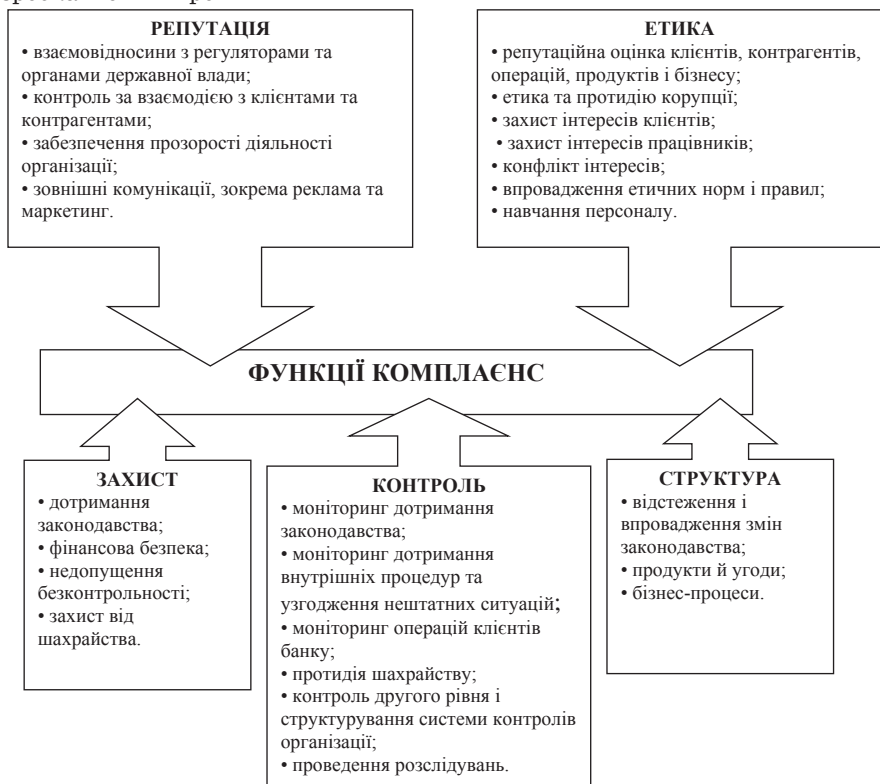

Рис. 1. Функції комплаєнсу

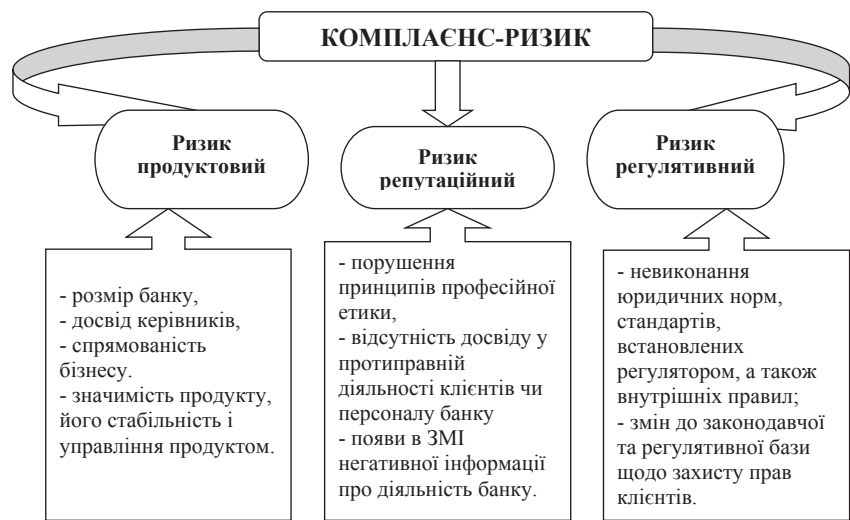

Рис. 2. Види комплаєнс-ризик

рівництво у створенні цілісної культури дотримання правил, заснованої на етичних стандартах поведінки, таким чином, вносячи свій внесок в ефективне корпоративне управління.

З метою результативного управління комплаєнс-ризиком банкам необхідно розробити комплаєнс-політику. Під комплаєнс-політикою слід розуміти сукупність способів, методів і процедур, спрямованих на управління комплаєнс-ризиком. Комплаєнс-політика повинна бути частиною організаційної культури кредитної організації і включати такі напрямки діяльності:

- протидія шахрайству і корупції;
- протидія відмиванню грошей;
- дотримання вимог міжнародних санкцій і санкцій іноземних держав;
- виконання іноземного податкового законодавства, дія якого зачіпає діяльність банку;
- забезпечення дотримання норм корпоративної поведінки;
- контроль дотримання ковенант (зобов'язань) за міжнародними позиками;
- розгляд скарг клієнтів;
- дотримання політики інформаційної безпеки.

Вищевказані напрямки діяльності реалізуються за допомогою застосування таких загальновідомих політик як:

– Know Your Customer («знай свого клієнта») – термін означає, що банки повинні ідентифікувати і встановити особистість контрагента перш ніж проводити фінансову операцію. Вважається, що така практика перешкоджає відмиванню грошей, фінансуванню тероризму та ухилення від сплати податків.

– Due Diligence (належна добросовісність) – це процедура формування об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування, що включає в себе оцінку інвестиційних ризиків, незалежну оцінку об'єкта інвестування, всебічне дослідження діяльності компанії, комплексну перевірку її фінансового стану і положення на ринку.

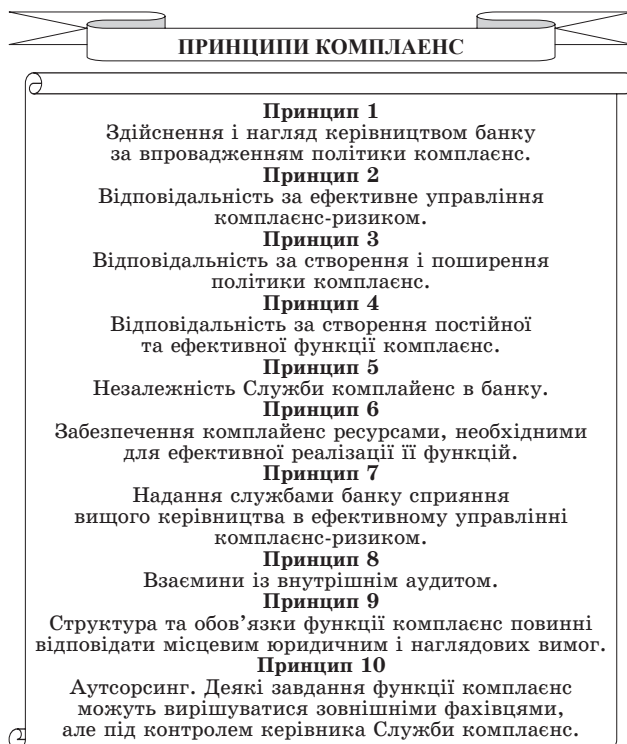

Рис. 3. Комплаєнс-принципи

– Code of Conduct (кодекс поведінки) – звід правил, рекомендованих до дотримання учасникам фінансового ринку і спрямованих на захист прав інвесторів, а також поліпшення інших аспектів корпоративного управління.

– Code of Ethics (кодекс корпоративної етики) – документ, який зачіпає практично всі аспекти діяльності організації. У ньому йдеться про морально-етичні принципи, стандарти поведінки, пріоритети організації і обов'язки співробітників.

– Fight against Money Laundering and Terrorist Finan (політика протидії легалізації («відмиванню») доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму – політика, яка перешкоджає проникненню злочинно нажитих доходів у легальний сектор економіки і попереджає фінансування тероризму.

– Anti-Fraud Policy (політика щодо шахрайства) – політика протидії корпоративному шахрайству (розкрадання, здійснюваних як співробітниками компанії, так і її контрагентами) або вибудовування системи протидії корупції.

– Whistleblowing policy (політика повідомлення про порушення) – політика щодо вчинення службових викриттів, регулює порядок і способи повідомлення про порушення співробітниками банку (з правом на анонімність), а також порядок подальшого розслідування та документування цих порушень.

– Gift policy – політика прийняття та дарування подарунків визначає порядок дії працівників при отриманні від клієнтів, партнерів, постачальників або при даруванні партнерам або клієнтам, а також співробітникам державних органів будь-яких подарунків.

– Privacy policy – політика конфіденційності даних – регулює нерозголошення даних про клієнтів і їх операції. Вона передбачає не тільки формування загальної культури поводження з клієнтськими даними, але і організацію зберігання і дотримання певних стандартів при обробці персональних даних.

– Conflict of interest management policy (політика, регулююча конфлікт інтересів) – політика визначає етичні стандарти поведінки співробітників при виникненні конфлікту інтересів, а саме у випадках, коли: інтереси працівника можуть суперечити інтересам компанії; інтереси одного клієнта можуть суперечити інтересам іншого клієнта і т. д. Зокрема, на працівників накладається зобов'язання сприяти виявленню і попередженню випадків виникнення конфлікту інтересів, а також декларується, що інтереси компанії завжди повинні ставитися вище особистих інтересів окремих працівників.

Виділяють також і інші політики, такі як політика належного вивчення клієнтів, контрагентів і постачальників товарів/послуг; принципи прийому і обробки скарг; політика навчання персоналу та інші внутрішні документи.

Отже, кожен банк, у силу завдань, що встановлені вищим керівництвом, акціонерами і кредиторами, може реалізовувати додаткові процеси в цій галузі, створюючи при цьому свою унікальну комплаєнс-політику з метою ефективного управління комплаєнс-ризиком.

У 2005р. Базельський комітет з банківського нагляду опублікував документ «Комплаєнс і функція комплаєнс в банках» (Compliance and the compliance function in banks), який має потрійне значення:

по-перше, у ньому відзначається особливий статус служби комплаєнс-контролю в банках;

по-друге, він визнає, що управління комплаєнс-ризиками повинно здійснюватися в кожному банку з урахуванням його особливостей і потреб, так що стандартного підходу до такого управління не існує;

по-третє, незважаючи на свободу в організації комплаєнс-контролю, існують загальні принципи підходу до його здійснення.

Комплаєнс-принципи являють собою принципи інституційної організації комплаєнса, тобто встановлення відповідальних органів та наділення їх повноваженнями в області комплаєнс-політики (рис. 3).

Сукупність вищевикладених принципів без наявності комплаєнс-функції не може ефективно функціонувати. Поняття «комплаєнс-функція» використовується для того, щоб описати штат, який виконує обов'язки з дотримання законів, правил і рішень регулюючих органів.

Основна особливість комплаєнс-функції в банку – це її незалежність в системі корпоративного управління в банку. Концепція незалежності включає чотири взаємопов'язаних напрямки:

– по-перше, комплаєнс-функція повинна мати офіційний статус у банку;

– по-друге, повинен бути призначений керівник комплаєнса із загальною відповідальністю за координацію системи внутрішнього контролю, насамперед, у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування терористичної діяльності, та управління комплаєнс-ризиком в банку;

– по-третє, співробітники спеціального комплаєнс-підрозділу і, в особливості, керівник не повинні бути залучені в конфлікт інтересів між їх обов'язками з управління комплаєнс-ризиком і будь-якими іншими покладеними на них обов'язками;

– по-четверте, цим працівникам повинен бути забезпечений доступ до інформації, необхідної для виконання своїх обов'язків.

Функція комплаєнс повинна бути забезпечена ресурсами, необхідними для ефективної реалізації її функцій. Ресурси, надані функції комплаєнс, повинні бути достатніми і прийнятними для ефективного управління комплаєнс-ризиком. Зокрема, співробітники функції комплаєнс повинні мати необхідну кваліфікацію, досвід, професійні та особисті якості для належного виконання своїх обов'язків. Співробітники функції комплаєнс повинні добре розбиратися в дотриманні законів, правил і стандартів та їх вплив на банківські операції. Рівень професійних навичок співробітників функції комплаєнс, особливо щодо відстеження оновлень в законодавстві, повинен підтримуватися за допомогою систематичного навчання і тренуваннями.

Отже, для виконання комплаєнс-функції необхідні незалежність та наявність достатніх ресурсів, обов'язки повинні бути чітко визначені, а дії – підпорядковані періодичного та незалежного контролю з боку органів внутрішнього аудиту.

Для українських банків комплаєнс найповніше розроблено і регламентовано Національним банком України в «Методичних рекомендаціях щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України», затверджених постановою Правління Національного банку України від 28.03.2007 р. № 98. Але в нормативно-правових документах Національного банку немає офіційного визначення таких термінів як «комплаєнс-функція», «комплаєнс-культура», «комплаєнс-ідеологія». Навіть такі поняття, як «комплаєнс» та «комплаєнс-система» не мають чіткого визначення. У главі 2 вищезгаданих Методичних рекомендацій комплаєнс визначається як дотримання банком законодавства України та внутрішніх процедур банку. А система комплаєнс визначається лише елементами організаційної структури: «Спостережна рада, правління та відповідні підрозділи бан-

ку є головними органами, які відповідають і забезпечують належно дотримання банком законодавства та внутрішніх процедур» [7].

Реалізація комплаєнс-функції вимагає комплексного, системного підходу. На думку автора, під комплаєнс-системою слід розуміти сукупність елементів корпоративної культури, організаційної структури, технічних засобів та документів, правил і процедур, регламентованих внутрішніми і зовнішніми нормативів і вимог, що забезпечують дотримання принципів комплаєнс працівниками банку, а також механізм щодо встановлення та аналізу корупційно-небезпечних сфер діяльності, оцінки та управління ризиками і забезпечення комплексного захисту кредитної організації від загроз.

Висновки. Отже, у нормативно-правових документах НБУ важливо запровадити офіційне визначення терміна «комплаєнс у банку», «комплаєнс контроль», «функція комплаєнс у банку», «комплаєнс-культура», «комплаєнс-ідеологія». Розширити поняття «система-комплаєнс», включивши в структуру комплаєнс-системи не тільки організаційні, а й процесні і технологічні елементи; чітко визначити види комплаєнс-ризиків; розробити організаційний механізм забезпечення комплаєнс-контролю в кредитних установах. Банкам можна дати наступні рекомендації:

– необхідно реалізувати єдиний підхід до управління комплаєнс ризиками;

– застосовувавши кращі світові практики, розробляти свою особливу комплаєнс- політику з метою ефективного управління комплаєнс ризиком;

– розробляти мануал по комплаєнсу, в якому по кроках розробити послідовність дій, прописати функції і відповідальність різних департаментів банку, а також моніторинг комплаєнса як роботи по виявленню недоліків;

– прагнути до розвитку комплаєнс-культури як частини корпоративної культури;

– забезпечувати відповідність своєї діяльності регуляторним вимогам і принципам етичного ведення бізнесу, дотримуватися комплаєнс-вимог усіма працівниками.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бортников Г. Комплаєнс ризик (ризик несоблюдения): международные стандарты и их применимость для банков в странах СНГ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.iaa.ru/inner_auditor/publication/foreign_mass_media_articles/bortnikov/.
2. Гаврікова А. В Застосування системи комплаєнс-контролю в процесі здійснення інноваційної кредитної політики банку / А. В. Гаврікова // Економіка і організація управління : [збірник наукових праць]. – 2012. – № 1(11). – С. 21-30.
3. Данилин О. Комплаєнс-функція в современной организации: создание, структурирование и оценка / О. Данилин, Е. Пустовалова // Внутренний контроль в кредитной организации. – 2010. – № 3(07) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.int-comp.org/attachments/Danilin-Pustovalova-Compliance-Function.pdf>.
4. Деева Н.Е. Внутрішній контроль у системі ризик-менеджменту комерційного банку / Н.Е. Деева // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. – Черкаси : ЧДТУ, 2009. – Вип. 23, ч. 2. – С. 86-91.
5. Правдива Л. Удосконалення корпоративного управління в банках та управління комплаєнс-ризиком // Вісник НБУ. – 2011. – № 7. – С. 10-13.
6. Офіційний сайт Базельського комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>.
7. Постанова Правління Національного банку України «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України» від 28.03.2007 р. № 98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0098500-07>.